

Václav Bartůšek, Aritmetická třída – základní pilíř piaristického školství v českých zemích, Praha 2006, 225 s.

Posudek na doktorskou práci

Václav Bartůšek se zabývá dějinami piaristického řádu už dlouhou dobu a publikoval o tomto tématu řadu studií, jak dosvědčuje i připojený seznam literatury. Ve své doktorské práci se soustředil nejen na aritmetické třídy (vyšší a nižší) řádu zbožných škol, ale zabývá se i přehledem piaristického školství obecně, jeho vývojem v českých zemích, zejména v některých důležitých lokalitách. Chce ukázat, co se v těchto třídách učilo, přináší životopisy významných vyučujících a sleduje i osudy některých studentů. Svůj výzkum zaměřil na působení řádu od jeho příchodu do českých zemí po dobu tereziánsko-josefínských školských reforem, tedy v poměrně širokém chronologickém rámci.

V jednotlivých kapitolách probírá stav výzkumu historie piaristického školství, ukazuje teoretické předpoklady obsažené ve studijních řádech a instrukcích, odkazuje i na jiné podobné typy církevních škol – především jezuitských, aby se soustředil právě na výuku v aritmetických třídách, kde se zájemcům dostávalo poznatků z kupeckých počtů a posléze i podvojného účetnictví. Velkou pozornost věnuje osobnostem mezi učiteli, kde se čtenář dozví jak o těch, kdo jsou známi širší veřejnosti (Mikuláš Adaukt Voigt), tak o těch, kdo prosluli především uvnitř řádu (pěkné biogramy např. patera Beránka a Borového, s. 106 ann.). Nezapomíná ani na srovnání českého prostředí se zahraničím – zde se orientuje hlavně na Polsko, „Rakousko“ a „Maďarsko“. V dvou posledně uvedených případech se ovšem jedná o ahistoricky užitě moderní názvy zemí, které ostatně ve sledované době nebyly tak úplnou cizinou, ale součástí téže monarchie, jako české země.

Bohužel však tematické členění jednotlivých kapitol a jejich názvy ne vždy odpovídají obsahu. Vyprávění o aritmetických třídách je vlastně prostoupeno většinou oddílů a namnoze se opakuje. tak např. o tom, jak a proč se dělily aritmetické třídy se dočítáme hned několikrát, při každé zmínce o koleji v Lipníku nad Bečvou zvíme, že zde byl noviciát, což si i podprůměrný čtenář jistě zapamatuje hned napoprvé. Celek tak působí dosti nesoustavným dojmem a text není kompaktní a přehledný.

Také musím zdůraznit, že autorův sloh je chaotický, časté jsou výpadky slov, pravopisné chyby a mnohočetné překlapy. Toto sdělení není nějakým hnidopišským hledáním dílčích formálních nedostatků, ale zcela nepřehlédnutelným faktem. Jen pouhý výčet těchto chyb by zabral několik stran – ostatně chyby jsou už nejen v obsahu, ale dokonce i na titulní stránce (místo vedoucí práce se zde spatřuje „vedoucí páce“). Tyto nedostatky nelze přičítat jen případnému spěchu při odevzdávání díla, ale velké nesoustředěnosti a vlastně i neúctě ke čtenáři. K tomu musím ještě připomenout, že autor vůbec nesjednotil psaní vlastních jmen, někde jména počešťuje, jinde transkribuje, názvy cizích lokalit jsou často uváděny zkomoleně. Objevuje se i nepatřičné užívání hovorového jazyka (např. „tuplem to platí...“, s. 64,), chyby v interpunkci jsou bohužel zcela běžné.

Výhrady je možné vyslovit i vůči nejednotnému koncipování poznámek pod čarou a nepřesným citacím literatury.

Troufám si tvrdit, že práce v této podobě neměla být vůbec odevzdána k oponentuře. Přitom je zřejmé, nejen ze seznamu užitých pramenů, že Bartůšek prošel obrovské množství původních pramenů uložených v našich i zahraničních archivech a knihovnách, ale výsledný efekt jeho námahu přesvědčivě nedokumentuje, ba naopak kazí. Nad touto skutečností musím vyslovit politování. Nabyla jsem dojmu, že autor po sobě své dílo řádně nepřečetl.

Aritmetické třídy podle autorova zjištění byly více než doplňkem hlavního učebního programu, ale poskytovaly absolventům slušné znalosti matematiky

srovnatelné s úrovní gymnázií (od základů po trojčlenku). Vyučující se svým žákům věnovali s velkou péčí a absolvování aritmetických tříd umožňovalo nejen vstup do praxe, ale svou kvalitou lákaly tyto třídy i studenty filozofických či teologických fakult. Výuka aritmetiky byla na vysoké úrovni především ve větších lokalitách, jako v Mikulově, Kroměříži nebo v Litomyšli a později i v Praze. Závažnou inovací se stalo zřízení kursů podvojného účetnictví v šedesátých letech 18. století, kde se žáci poučovali i o základech ekonomických věd a staly se východiskem pro budování reálného školství v 19. století. Absolventi těchto kursů dostávali pak přednost při obsazování míst v úředním aparátu.

Bohužel v celém výkladu postrádám sdělení o obsahu aritmetických studií, to znamená vysvětlení, co přesně bylo náplní výuky. Přitom v tomto ohledu existuje u nás příkladný vzor v četných pracích Karla Mačáka a Georga Schuppenera zabývajících se podrobně jezuitskou matematikou. Díla těchto autorů, u nichž se vzácně snoubí matematická i historická erudice, Bartůšek necituje a dle všeho ani nezná. (Přehled jejich prací lze nalézt např. v obsáhlé studii *G.Schuppener, K.Mačák, Stanislav Vydra (1741-1804). Zwischen elementar Mathematik und nationaler Wiedergeburt, Leipzig – Liberec 2004*)

Za nejprínosnější část disertace Václava Bartůška pokládám kapitolu o učitelích aritmetické třídy (s.81-119), pokusy o zjišťování absolventů škol i profily jednotlivých piaristických gymnázií, mezi nimiž zaujímá přední místo ústav autorovu srdci nejbližší – gymnázium v Benešově u Prahy. Ilustrativním doplňkem práce se jistě měly stát i připojené tabulky evidující stavy učitelů i studentů (s.201-219). které však jsou poněkud nepřehledné. Kromě toho část výkladu k tabulkám je poněkud zmatečně zahrnuta do hlavního textu, jinde podrobnější vysvětlení chybí. Nadto některé statistické údaje, které autor předkládá v textu, by bylo jistě možné vtělit právě do dalších tabulek .

Závěrem musím znovu vyslovit politování, že Bartůškovo značné heuristické úsilí, nenalezlo v disertaci náležitého uplatnění. Vzhledem k tomu a

výše připomenutým výtkám, stojím před konečným doporučením práce k obhajobě v rozpacích. Doktorská disertace by měla být přece jen dílem vyzrálejším. Nicméně přesto, protože musím ocenit množství shromážděného materiálu, disertaci k obhajobě s výhradami doporučuji a očekávám, že při obhajobě autor komisi přesvědčí o svých schopnostech a znalostech.

V Praze dne 27.7.2006

doc.PhDr. Ivana Čornejová, CSc.
Ústav dějin UK – Archiv UK